

Ohlédnutí za McCarthy

(Milan Šmíd, publikováno 16.10. 1998 – příloha HN)

Před 44 lety, 2. prosince 1954, americký Senát schválil rezoluci, v níž odebral senátoru Josephu McCarthymu pravomoci, které měl jako předseda zvláštního senátního výboru pro šetření komunistické infiltrace do vládních úřadů, a zároveň jeho činnost i jeho morální profil odsoudil. Tak skončila oslnivá, leč krátká a z historického pohledu neslavná politická kariéra politika, jehož jméno dnes najdeme v každé učebnici amerického dějepisu.

Začátek kampaně

"Nedostává se mi času, abych vyjmenoval všechny muže ve State Departmentu, kteří byli označeni za členy Komunistické strany a za členy špionážního kruhu, mám však v ruce seznam dvěstě pěti lidí, kteří jsou ministři známi jako členové Komunistické strany a kteří přesto stále pracují ve State Departmentu a utvářejí jeho politiku."

Tak zněla část zprávy, kterou vydala tisková agentura Associated Press v USA dne 9. února 1950. Byl to citát z projevu republikánského senátora za stát Wisconsin, Josepha R. McCarthyho, v západovirginském městě Wheeling. Dámy shromážděné na schůzi "Republican Women's Club", kterým byl McCarthy jako slavnostní řečník poslán stranickou centrálou z Washingtonu, netušily, že se jejich schůze zapíše do amerických dějin.

Novináři však zbystřili pozornost, zvláště když se McCarthy druhý den přesunul do Salt Lake City, kde v rozhlasovém vysílání znovu napadl ministra zahraničí Dean Achesona. Doslova prohlásil:

"Včera večer jsem se zmínil o komunistech ve State Departmentu. Potvrdil jsem, že mám jména padesáti sedmi řádných členů s legitimacemi (card-carrying members) Komunistické strany... Dnes chci sdělit panu ministru toto: Jestliže mne chce zavolat dnes večer do hotelu Utah, velice rád mu jména těchto padesáti sedmi komunistů s legitimacemi předám."

O den později McCarthy odeslal z nevadského Rena otevřený telegram prezidentu Trumanovi, ve kterém mu opět připomněl, že "má jména padesáti sedmi komunistů, kteří jsou do dnešního dne ve State Departmentu".

To všechno byla jen přípravná palba před hlavním útokem. 20. února 1950 McCarthy pronesl v Senátu projev, ve kterém obvinil 81 zaměstnanců amerického ministerstva zahraničí z příslušnosti ke Komunistické straně USA. Tentokrát se mu již "času dostávalo" a tak každý případ uvedl jednotlivě. Nikoli pod jménem, pouze pod pořadovým číslem, nicméně tak, že novinářům většinou nedalo velkou práci vypátrat, o koho jde.

Historické souvislosti

S odstupem delší doby časový horizont událostí splývá a tak se dnes jmenovka senátora McCarthyho často přidává i k takovým událostem, které bezprostředně neovlivnil. Tak například známý Výbor pro vyšetřování neamerické činnosti jako stálý orgán Sněmovny reprezentantů začal vyšetřovat levicové veřejné činitele již po roce 1946. Již před McCarthyem se připravoval proces s atomovými špiony. Bývalého Rooseveltova poradce Algera Hisse usvědčili z křivé přísahy dva týdny před počátkem McCarthyho tažení - 25. ledna 1950.

Pro pracovníky State Departmentu - amerického ministerstva zahraničí - byl zpočátku McCarthyho útok jedním z mnoha. Neohrabanost a nezkušenost McCarthyho jim dokonce přišla vhod. Bylo vidět jak střílí naslepo, když neustále mění počty - nejprve 205, později 57 a nakonec 81 údajných komunistů. Kromě toho Komunistická strana USA již v roce 1947 legitimace zrušila, tudíž nemohlo jít o členy s legitimací (card-carrying members).

Z textace projevu v Senátu se dal vypátrat i zdroj McCarthyho informací - šlo o důvěrnou zprávu FBI s údaji o jednotlivých osobách, k nimž pak McCarthy přidal svoji interpretaci. Byla prý dva roky stará a proto také tady některá jeho tvrzení nepřesnostmi ztrácela věrohodnost. Ovšem v dané politické situaci McCarthyho vystoupení padlo na úrodnou půdu. Na jeho základě Senát odhlasoval vytvoření podvýboru pro vyšetřování vládních úřadů, tedy orgánu, který mohl vyšetřovat a také stíhat každého, kdo by vyšetřování mařil.

Je možné, že za normálních okolností by podvýbor po nějaké době zašel na procesní úbytě nebo na nezájem, který by zákonitě přišel po odeznění prvních senzací. Nikoli však v roce 1950, kdy Amerika měla za sebou první zklamání a rozčarování po vítězné euforii poválečných let.

Kouzlo jednoduché odpovědi

Jak je možné, že se Stalinovi podařilo uchvátit tak velký kus Evropy? Jak je možné, že Rusko dokázalo vyrobit atomovou bombu? Jak je možné, že komunisté nedávno ovládli Čínu? Cožpak jsme nevyšli z války jako nejsilnější mocnost na světě, jako hegemon, který bude moci diktovat mír lidem na celém světě? Proč věci nejdou směrem k lepšímu, proč se vyskytují problémy? Kdo za to může? Někdo přece musí nést vinu za to, že prohráváme!

Na otázky, které by vyžadovaly hlubší znalost mezinárodní situace a složité odpovědi, přinášel McCarthy odpověď velice jednoduchou, srozumitelnou všem bez dlouhého vysvětlování. Za všechno mohou komunisté a jejich celosvětové spiknutí.

Černobílé vidění skutečnosti obvykle nevydrží zkoušku času. Rozmanitá a složitá pravda časem člověka přinutí, aby ji chápal ve více než v jednom rozměru. Ovšem čas a historie pracovaly pro McCarthyho - v červnu 1950 vypukla válka v Koreji a severokorejské jednotky se valily směrem jih. Nepřítel - rozpínavý komunismus - byl zcela zřejmý a viditelný.

V září 1950 byl schválen Zákon o vnitřní bezpečnosti, který se dal použít proti všem organizacím, jež by mohly být označeny za komunistické. Pro zajímavost - tento tzv. McCarranův zákon byl prosazen přes odpor a veto prezidenta Trumana.

Joe McCarthyho narostla křídla. Před svůj podvýbor nechával předvolávat další a další úředníky a politiky. Pozornost svého zájmu rozšířil z ministerstva zahraničí na všechny vládní úřady. Ničil politické kariéry na běžícím páse. 14. června 1951 již obvinil lidi ve vládě "ze spiknutí tak velikého, jaké historie lidstva dosud nepoznala" a kritice neušel ani prezident Truman.

Bezmocní kritikové

McCarthy měl pochopitelně i své nepřátele, kterým vadila jeho nevzdělanost, primitivnost úsudku a nevybíravost při vyhledávání svých obětí. Známý "muckraker" (dnes by se řeklo "investigativní žurnalista") Drew Pearson se svým asistentem Jackem Andersonem se rozhodli McCarthyho veřejně kritizovat. Byl to zajímavý obrat, neboť Pearson a Anderson dříve s McCarthyho docela dobře vycházeli při sledování společného zájmu - odhalování skandálů a nepravostí vlády.

Pearson využil veškerých svých zdrojů, schopností i zkušeností z novinářské práce, aby McCarthyho "nachytil na švestkách". Nebylo to obtížné. Především se ukázalo, že McCarthy svým voličům lže. Chlubil se bojovými zásluhami a zraněním z druhé světové války, které neexistovaly.

McCarthy sice u válečného letectva byl, jeho funkcí však bylo vypravovat a přijímat posádky letadel. Pokud létal, tak rozhodně ne s bojovým posláním. Zranění nohy, jehož následky pociťoval i po válce, si způsobil ještě před příjezdem na frontu - pádem v kajutě na transportní lodi, když se oslavovalo překročení rovníku.

Rovněž nebylo příliš obtížné získat materiály o korupci, daňových únicích a špatném hospodaření s prostředky v McCarthyho okolí. Na začátku roku 1952 vydal Jack Anderson knihu "McCarthy: The Man, the Senator, the 'Ism'", ve které tato fakta a údaje zveřejnil. Ale - kupodivu - vůbec nic se nestalo.

Naopak, hvězda McCarthyho stále stoupala. Pentagon dokonce dodatečně udělil McCarthymu válečnou medaili, o kterou se drze přihlásil, ačkoli bylo jasné, že ji dostává neprávem - bojových letů se přece neúčastnil. Vláda i politici se ho začínali bát a zdálo se, že není síly, která by ho mohla zastavit. Pentagonu bojový patriotismus McCarthyho v době válečného konfliktu naopak velice vyhovoval.

Komu pánbůh, tomu...

I když se McCarthy svými neomalenými způsoby stával přítěží i pro své kolegy v republikánské straně, vedení strany mlčelo. Psal se totiž rok 1952, na podzim měly být volby a vítězil argument: "Právě teď se nemůžeme od McCarthyho distancovat, protože znamená voličské hlasy navíc".

Když se jednou McCarthy dostal opět do ráže, označil generála George C. Marshalla, o jehož neposkvrněném lidském i politickém štítě nemohlo být žádných pochyb, za "muže, který upadl do lži". Prezidentský kandidát a zároveň Marshallův přítel Dwight Eisenhower mlčel a nereagoval. Střetnutí s McCarthyem v době předvolební kampaně se mu zdálo být příliš riskantní.

Ve svých vzpomínkách Anderson později napsal: "V lednu 1953 jsme vyčerpali téměř veškeré prostředky a McCarthy byl silnější než dříve. Republikáni vyhráli volby a McCarthy v Senátu povýšil."

Problém spočíval v tom, že jeho postoje stále nacházely odezvu ve veřejnosti. Kdo se odvážil říci kritické slovo na adresu senátora, byl označen za komunistu nebo za jejich souputníka. Protikomunistická hysterie dosáhla za korejské války vrcholu, v těchto letech dostala také své jméno - mccarthismus.

Paul Johnson v knize "Dějiny 20. století" uvádí: "Bezpráví, jehož se mccarthismus dopustil na jednotlivcích, umožnily zejména dvě okolnosti. První byla nedostatečnost amerických zákonů týkajících se nactiutrhání, které dovolovaly novinářům běžně a bezrestně uveřejňovat nepodložená tvrzení... Druhou příčinou byla mravní zbabělost některých institucí, především v Hollywoodu a ve Washingtonu, které ustupovaly převládajícímu nedostatku soudnosti."

Na jiném místě Johnson o McCarthyem říká: "Nebyl to seriózní politik, nýbrž dobrodruh, který bral politiku jako hru." Dobová svědectví uvádějí, že byl také neschopným administrátorem. Přitahoval k sobě konjunkturální charaktery, neuměl si vybrat schopné podřízené, byl povrchní, neměl trpělivost k soustavné politické práci.

Moc a popularita ho zaslepily natolik, že se například celý rok odmítal dostavit k výboru, který měl vyšetřovat jeho finanční machinace. On a členové jeho štábu se začali pokládat za nezranitelné, domnívali se, že si v zájmu věci - tažení proti komunismu - mohou dovolit naprosto všechno.

Sláva a pád

McCarthy se tak stával stále neúnosnější postavou. Zamýšlená očista vládních úřadů se už dávno přeměnila v hon na čarodějnice, před nímž si nemohl být nikdo jistý, zvláště ten, jehož minulost či současnost neodpovídala černobílému vidění nových inkvizitorů.

Ve veřejnosti byl sice i nadále populární, začal však vadit těm, kteří vládli. Konečný McCarthyho pád se přisuzuje jednak zákulisní politice dirigované od roku 1953 novým prezidentem Eisenhowerem a potom jeho vlastním kolegům v Senátu.

Ještě v roce 1954 se podařilo McCarthymu prosadit šetření o údajné komunistické infiltraci do armády, které přenášela televize. To bylo zřejmě příliš i pro Pentagon. Opozice proti McCarthymu sílila, v Senátu ji vedli senátoři Fullbright, Lehman a Flanders. Definitivní rozhodnutí padlo až 2. prosince 1954, kdy Senát McCarthyho za jeho minulé činy odsoudil a přičetl mu k tíži mnohé z toho, co ještě před dvěma lety by bylo smeteno ze stolu jako nepřátelská komunistická propaganda.

Přítom začátkem roku 1954 jeho kariéra - paradoxně - vrcholila. Na každého, kdo s McCarthyem nesouhlasil, připadali tenkrát dva lidé, kteří s ním souhlasili. A ještě v prosinci 1954, po měsících nenápadně dirigované kampaně proti jeho osobě a po jeho odsouzení Senátem, McCarthyho podporovalo 36 procent obyvatel a polovina senátorů jeho vlastní strany.

Joe McCarthy, o němž prameny vypovídají, že "nebyl fanatikem... nebyl zlý... strašně stál o to, aby byl lidem sympatický...", tuto porážku těžce nesl. Politicky byl vyřizen, stáhl se do ústraní, aby za tři roky, v roce 1957, zemřel na cirrhosu jater, aniž se dožil vlastní padesátky.

Poučení z McCarthyho?

Kdosi kdysi pravil, že pokud nás historie něčemu učí, tak především tomu, jak je člověk schopen opakovat stále tytéž omyly. Některým srovnáním se člověk - zvláště v postkomunistické Evropě - neubrání. Svévole zveřejněné a jednostranně interpretované tajné seznamy, útoky na ministerstvo zahraničí, vzájemná obviňování ze spiknutí, jednoduché populistické odpovědi,

Jako již tolikrát v historii - džin vyvolaný z láhve, který zpočátku účelově sloužil, se vzepřel svým pánům a začal je ovládat tak, až jim to bylo nepříjemné a dalo hodně práce ho opět do láhve uzavřít.

Ovšem vytvářet jednoduché paralely by bylo příliš laciné. Kromě toho epizoda mccarthismus přináší ještě jedno důležité - optimistické - poselství: pokud je politický systém skutečně demokratický, pak je schopen samonapřimovacích a samočišťovacích procesů.

Jestliže v případě mccarthismu to trvalo tak dlouho, způsobila to především mezinárodní situace. Ne náhodou Paul Johnson ironicky poznamenává, že "mccarthismus byl posledním Stalinovým dárkem americkému lidu", zaslaným do USA prostřednictvím korejské války.

Tentýž autor uvádí, že mccarthismus sice negativně ovlivnil celkovou politickou a společenskou atmosféru, zcela určitě nebyl neškodný ve věci ohrožování lidských práv a svobod, nicméně americká justice jím prý zůstala z větší části nedotčena.

Americký politik George Kennan ve svých pamětech uvádí: "Komu se podařilo dostat svůj případ před soud, většinou se dočkal spravedlnosti, která nebyla o nic lepší, ale také o nic horší než v jiných dobách amerických dějin." Tak tomu bylo v USA před čtyřiceti lety.

Ovšem politici s jednoduchými odpověďmi na složité otázky, kteří mají v záloze vždy nějaké to spiknutí, se objevují bez ohledu na historické epochy.